

FARKAS CSILLA – SOÓS ESZTER – TANKÓ KÁROLY
RÉGÉSZETI KUTATÁSOK SZILVÁSVÁRAD–LOVASPÁLYA TÖBBKORSZAKOS
LELŐHELYEN

Dallos Andor emlékének ajánlva¹

A lelőhely

A Lovaspálya, korábban Sport-térnek nevezett régészeti lelőhely (nyilvántartási szám: 85627) a Szalajka- és a Szilvás-patak összefolyásának közelében fekszik, egy 353–356 m tszf. magasságú, észak felé nyitott platón, a mai település belterületének délkeleti részén (1. kép 1.).

Az Északi-Bükk kistáj e része a Bükk-fennsík felől lefutó, észak, északnyugati irányú vízfolyásokkal erősen szabdalt, középhegységi helyzetű hegyláb felszín. A Sajóba lefutó Szalajka- és Szilvás-patakokra, melyek a Bükk fennsík felszín alatti karsztvizeiből kapják az utánpótlásukat, a szélsőséges vízjárás, nagy ingadozás a jellemző. Szilvásvár környékén agyagbemosódásos barna erdőtalaj található, mely mai viszonyok között is alig 20%-ban művelhető és rendkívül erős eróziós tevékenységnek van kitéve.²

1. Kép 1. kép Szilvásvár–Lovaspálya

1. A lelőhely elhelyezkedése,
2. A feltárt felület az Első Katonai Felmérésen

A történeti térképek a lelőhely területén egy füves rétet jelölnek (1. kép 2.), amely a patak közelsége miatt elég vizenyős lehetett. A helyi lakosok elbeszéléséből tudjuk, hogy valamikor itt fordultak meg a Mészüzemhez fuvarozó lovas kocsik. Az 1950-es évektől kezdve a terület déli részén kezdtek el épülni a házak, a hozzájuk kapcsolódó kiskerteket művelték, az erre futó közművek bolygatták a lelőhelyet. A későbbiekben sport- majd lovaspályaként hasznosított terület apró kavicssal, fűvel borított, környezete beépített, részben fedett.

A területről már a 20. század első felétől kerültek elő régészeti leletek. 1936-ban Vértes László végzett terepbejárást a Szalajka-patak völgyébe tartó országút mentén, mely során egy

---

¹ Dallos Andor (1959-2019) a szilvásvárad Állami Ménesgazdaság igazgatója, a Lipicai Lovasközpont alapítója, a fogathajtás sport, a lipicai és a gidrán lófajta elismert szaktekintélye. Soha el nem évülő érdemeket szerzett a szilvásvárad lovas kultúra megtartásában, az idegenforgalom fellendítésében, a település hírnevének öregbítésében.

² DÖVÉNYI 2010. 739–741.

délkelet–északnyugati tájolású, nyújtott vázas temetkezést és bolygatott késő vaskori telepjelenségeket azonosított a Mészüzem környékén. 1950-ben a korábbi területtől 150–200 m-re ugyanő szintén lelőhely nyomát figyelte meg. 1953-ban Jakucs László geológus számolt be a Mészüzem előtti szántóföldön talált újabb zsugorított temetkezésről és kerámiáról.³

Tervezett régészeti kutatás csak az 1960-as években folyt a területen. Az MTA Régészeti Intézetének projektje Salamon Ágnes vezetésével indult az északkelet-magyarországi késő vaskor és római kor alapvető kérdéseinek tisztázása céljából. Ennek kapcsán Borsod-Abaúj-Zemplén és Heves megyékben, terepbejárással előre kiválasztott területeken, kis felületű kutatószondákat nyitottak.⁴ Szilvássváradon 1959-ben csupán egy 2×2 m-es terület került feltárássra a terület rétegtani viszonyainak tisztázása céljából. Az előkerült késő vaskori és római császárkori leletanyagot ásonyomok és rétegek szerint dokumentálták,⁵ majd az eredmények alapján újabb, nagyobb felületű kutatást terveztek a lelőhely kiterjedésének megállapítására. A Salamon Ágnes vezetésével 1962-ben feltárt kutatószondák teljes egészében a 2016-ban feltárt területre esnek.⁶

Az 1948 és 2015 között Szilvássvárad környékéről előkerült régészeti leleteket két helyi lakos, Pap László bányamester és Regős József környezetvédelmi asszisztens és barlangi kutatásvezető gyűjtötte össze. Adataik alapján a lelőhely a mai település alatt, a Szalajka-patak völgyében észak felé további 150–170 m hosszan követhető.⁷

A 2016. évi régészeti kutatás

2016-ban a Lipicai Lovas és Rendezvény Központ kialakítási munkái során a Dobó István Vármúzeum régészei a területen megelőző régészeti feltárást folytattak.⁸ A 453. és a 452/2. helyrajzi számú területeken a kivitelezéssel érintett részeken folyt a feltárással. A régészeti kutatás két szakaszban történt a versenypálya és a gyakorló pálya területén. A két felület között kimaradt

---

³ MNM Ad. 116. SZ. III.; MNM Ad. 131. SZ. III.; MATUZ 1999.

⁴ SALAMON 1966.; SOÓS 2014. 121.; SOÓS 2017. 17–18.

⁵ SALAMON–TÖRÖK 1960.

⁶ Részletesen *lásd*: SOÓS–TANKÓ 2018a.

⁷ REGŐS 2000. 33.; REGŐS 2016.

⁸ Az ásatásvezető régész, Farkas Csilla mellett Hrabák Zita irányította a kutatást, a munkát több régész kolléga is segítette: Pásztor Eszter, Varga Anna, Havasy Orsolya, Bakó Katalin, Hegyi Borbála, Gulyás Bence, Czuppon Tamás, Nyerges Éva Ágnes. Régésztechnikusok: Bíró László, Bernáth László, Bíró Emese Anna, Somodi Zoltán, Kakuk Balázs. A feltáráson számos régész-, illetve történészhallgató vett részt az ELTE, SZTE, PPKE és az EKE részéről. Csak néhány nevet emelnénk ki: Kolonits László, Medgyesi Zoltán, Rákos Eszter. Szakmai tanácsaikkal, tapasztalataikkal számos kolléga segítette a kutatást: Soós Eszter (PTE), Tankó Károly (MTA-ELTE), Szabó Gábor, Rácz Zsófia (ELTE), Török Béla (ME). Itt szeretném megköszönni Regős József helytörténész, barlangász segítségét, figyelmét és hasznos tanácsait, tapasztalatával, helyismeretével jelentősen segítette a munkánkat. Köszönet azoknak is, akik fizikai erejüket nem kímélve felszínre hozták ezeket a leleteket.

kb. 50 méter széles területen végzett geofizikai mérések a nagymértékű újkori bolygatás miatt nem határoztak meg egyértelmű jelenségeket (5. kép 2.).

A pálya területén a beruházó lőszermentesítéshez kapcsolódó műszeres vizsgálatot végeztetett. A felső humuszréteg fémhulladékkal szennyezett. A mérések alapján leginkább az újkori bolygatásokat, közműveket lehetett nyomon követni. A mérések a régészeti kutatás szempontjából nem voltak mérvadóak.

A 2016-os feltárás 8867 m² területen folyt, összesen 2840 régészeti jelenség nyomát lehetett dokumentálni. Az előkerült régészeti objektumok nagy része telepjelenség, amely több korszakhoz tartozik. Az újkőkor középső időszakához sorolható objektumok elsősorban az északi felületen jelentkeztek, a bronzkori jelenségek elszórva a feltárt terület egészén megfigyelhetőek voltak. A késő vaskor kelta épületek csoportokban, szintén a feltárás teljes felületén kerültek elő. A római és kora népvándorlás kori jelenségek elhelyezkedését lentebb részletesen tárgyaljuk. A legfiatalabb településre egy földbe mélyített építmény és néhány szórvány kerámia utalt az Árpád-korból.

2. kép 2. kép Szilvásvár–Lovaspálya, I. északi felület, jelenségek korszakok szerint

3. kép 3. kép Szilvásvár–Lovaspálya, II. déli felület, jelenségek korszakok szerint

A kutatott területen öt különböző korú temetkezés is napvilágra került. A legkorábbi, 703. számot kapott temetkezés az 555. számú, nagyméretű neolit gödörben feküdt, melynek alján, egy külön gödörben, melléklet nélkül helyezték el a halottat.

A terület északnyugati részén, egy, az altalajba csak kissé mélyedő sírgödörben került elő egy bal oldali alvópózban eltemetett váz, a 70. sír tájolása délkelet–északnyugati, a csontok rossz megtartásúak. Egyetlen mészkőből készült koronggyöngy volt mellette, amely a lábak alól került elő (4. kép). A mellékletek hiánya miatt csak feltételesen tehető a rézkor időszakára, a pontosabb kormeghatározáshoz további vizsgálatokra van szükség.

A harmadik temetkezés egy fejjel délnyugati irányban elhelyezett nő sírja (646. objektum). A halott mellől üvegyöngy, bronzcsipesz, övcsat, fibula, vastárgy, csontfésű és egy edény került elő. A mellékletek alapján a temetkezés a Kr. u. 5. századra tehető.⁹

---

⁹ GULYÁS et al. 2019.

A terület déli részén két korhasztásos temetkezés került feltáráásra. Az egyik délnyugat–északkeleti tájolású, fiatal egyén sírja, viszonylag szűk és nem túl mély sírgödörben temették el, melléklete nem volt, így kora kérdéses (1621. objektum). A másik váz egy délkelet–északnyugati tájolású temetkezés (2800. objektum), amit bolygatott egy későbbi gödör. Melléklete ennek sem volt, így kora egyelőre ennek is kérdéses.

4. Kép 4. kép Szilvásvár–Lovaspálya, 70. objektum: zsugorított csontvázas temetkezés

A neolitikus település

A telepjelenségek közül a legkorábbi időszakot a feltáráson a középső neolitikus Bükk-kultúrához sorolható objektumok jelentették. Ezek nagy része igen jelentős mennyiségű leletanyagot tartalmazó, nagyméretű agyaggyerő hely volt. Az egyik gödör aljából egy zsugorított, melléklet nélküli temetkezés került elő (703. objektum). A kutatást és a településszerkezeti megfigyeléseket nehezítette, hogy a neolit járószint felett egy 10–15 cm vastag, humuszos, kavicsos öntési réteg húzódott, mely déli irányban vastagodott. A beruházás mélysége nem érte el a neolit települési rétegeket, ezért a humuszolt felszínen ezek a jelenségek nem mindenhol voltak megfigyelhetőek. A feltárt nagyméretű agyaggyerő gödrök tájolása északnyugat–délkeleti, ezért feltételezhető, hogy az épületek tájolása is ilyen irányú lehetett (2–3. kép).

A kerámia leletanyagban a durva főző- és tárolóedények töredékei mellett számos vékonyfalú, díszített edénytöredék került elő, valamint pattintott és csiszolt kőeszközök, őrlőkövek utaltak a mindennapi élet tevékenységeire.

A késő bronzkori teleprész

A kutatott terület a neolitikum után sokáig lakatlan, vagy csak gyér lakosságú volt. Az eróziós folyamatok, és a patak mozgása, hordaléklerakása következtében vastagabb kavicsos, agyagos réteg fedte az újkőkori település nyomait. Csak a késő bronzkor végén, a Kyjatice-kultúra időszakában foglalják el újabb népcsoportok a völgynek ezt a részét. A késő bronzkori telepjelenségeket, főleg gödröket és cölöphelyeket a későbbi korok emberei jelentősen megbolygatták (2–3. kép). A leletanyag vizsgálata még folyamatban van, elsősorban kerámiatöredékek, kevés bronz- és agyagtárgy, csonteszköz került elő.

5. kép 5. kép Szilvásvár–Lovaspálya

1. 176. és 177. objektum: késő bronzkori gödrök

2. Állatfigurák előfordulása a késő bronzkori teleprészen

3. Ló szobor a 177. objektumból

A kerámiaanyagból kiemelkedik az állatfigurák jelentős száma, 6 objektumból kerültek elő különböző darabok: 18., 176., 177., 290., 1174., 1435. objektum (5. kép 2.). Főleg lovat, ezen kívül disznót és egyéb kérődző állatot (szarvasmarhát) formázó töredékek kerültek elő. Az állatfigurákat tartalmazó gödrök a település vízfolyáshoz közelebb eső részébe esnek.

A leletek számát tekintve kiemelkedő a 176–177 objektum, amely a feltárt terület északkeleti részében található. Sajnos az említett objektumok keleti felét a pálya kialakításakor épített korláttal elpusztították és felső részük is bolygatott. Mindkét jelenség kerekded, egyenes aljú, közepesen mély, nagyobb gödör, egymás közelében vannak, de a bolygatás miatt egymáshoz való viszonyuk kérdéses (5. kép 1.).

Mindkét objektum leletanyaga igen töredékes, csak kevés edénytípus rekonstruálható. Nem lehet általános következtetéseket levonni a késő bronzkori anyaggal kapcsolatban, csupán a gödrökből előkerült leletegyüttes összetételének meghatározása a cél. A leggyakrabban a behúzott peremű, félgömb alakú tálak töredékei fordulnak elő, némelyik oldalán szalagfül (6. kép 2.), vagy függőlegesen átfürt bütyök (6. kép 1.) van. Előfordul az enyhén behúzott peremű tál, a peremen alig érzékelhető turbántekerccsel (8. kép 4.), és a belső oldalukon megvastagodott peremű tálak (8. kép 1–3.) is. Megtalálhatóak a szélesen kihajló, vagy egyenes peremű, belső oldalukon vízszintesen síkozott tálak vagy urnák töredékei (6. kép 3, 5.). Néhány belső díszes töredék is előkerült, köztük egy vékonyfalú, vörösesbarna, fényezett felületű darab, belsejében íves bekarcolt vonalkötegek, nyomokban vörös festés látszik (9. kép 3.), valamint egy fekete, fényezett, szalagfüles csésze töredéke (6. kép 8.). Másik jellegzetes edénytípus a csésze: függőleges árkolással díszített (6. kép 10.), fekete, fényezett, profilált vállú sima (6. kép 6.), vagy a vállon bevagdolásokkal díszített (8. kép 5.) típus, omphaloszos aljtöredék (6. kép 14.), középen árkolt szalagfül (6. kép 13.).

Jóval kevesebb a nagyobb méretű edény töredéke: hordós testű fazekak vízszintes, hosszúkás, pasztikus fogóbütyökkel, tölcséres nyakú, kihajló peremű, kettőskónikus testű formák. Az urna formájú edények többsége kettős színű, belül vörös vagy barnás, kívül fekete, legtöbbször fényezett. Az anyagban megtalálhatóak a vízszintes és ívelt árkolással díszített (6. kép 11–12.), valamint turbántekerccses (8. kép 9.) töredékek is. Néhány kisebb fazék töredéke (6. kép 7., 8. kép 7.) is előkerült. Előfordult pasztikus díszítés (9. kép 1.), és a belső oldalon fekete festés (?) nyoma is (9. kép 2.).

6. kép 6. kép Szilvásvár–Lovaspálya, 176. objektum leletanyaga

7. kép 7. kép Szilvásvár–Lovaspálya, 176. objektum leletanyaga

A 176. objektumból jellemzően igen sok miniatűr edény töredéke került elő, csészék, fazekak, tálak (6. kép 6, 9., 7. kép 2, 6.). Az edénytöredékeken kívül egyéb agyagtárgyak: egy agyag kocsikerék (7. kép 1.), több lapos, kerek agyag tárgy kis kicsúcsosodással (Q alakú) (7. kép 7–9.), ezeknek egyelőre nem találtuk párhuzamát. Számos, agyag állatfiguráról származó láb vagy szarv töredék (19 db) (7. kép 10–15.), és egy kisméretű, lapos, hosszúkás, rombusz átmetszetű, egyelőre kardként vagy törként értelmezett agyagtárgy (7. kép 16.) is napvilágot látott. A 177. objektumban is megtalálható volt néhány miniatűr edény darabja (9. kép 10–11.), és összesen 7 db állatszobor töredéke. Általánosságban elmondható, hogy a figurák testének átmetszete kerek, a lábak, fark hegyes, kúpos formában vannak jelezve. Az állatfigurák közül 4 db lovat ábrázol, melyeken jellegzetes a sörény plasztikus ábrázolása, a nyak hosszúkás, a fej hegyes, a lábak hosszúak. Az egyik szinte ép, egész, ezért méretei jól meghatározhatók (hossza 53 mm, magassága 48 mm), csak a farkának hossza kérdéses (5. kép 3.). Kettőnek az első, egynek a hátsó része van meg (9. kép 6, 8–9.). Két másik figura disznóformát mutat (9. kép 4–5.), egy töredék pedig valószínűleg egy nagyobb testű kérődző, feltehetően szarvasmarha, esetleg őstulok ábrázolás lehetett (9. kép 7.). Fémtárgyak is előkerültek az objektumokból: egy bronzpityke (9. kép 12.) és egy bronztű vagy fibula töredéke (7. kép 17.).

8. kép 8. kép Szilvásvár–Lovaspálya, 177. objektum leletanyaga

9. kép 9. kép Szilvásvár–Lovaspálya, 177. objektum leletanyaga

Az állatszobrok viszonylagos nagy száma az állattartás vagy az állatállomány kiemelt jelentőségére utalhat a település lakóinak életében.¹⁰ A magyarországi területeken a késő bronzkori állatplasztikák közvetlen előzményei a hatvani kultúrában kereshetők, sajátos szerepük lehetett, mert általában csak egyes kultúrák leletanyagában fordulnak elő.¹¹

A leletanyagok feldolgozása során nem minden esetben tulajdonítottak jelentőséget ezeknek az állatfiguráknak, általában egy-egy darab, vagy töredék került elő. Hasonló

---

¹⁰ MAKKAY 1959. 123.

¹¹ MAKKAY 1959. 136.

ábrázolások kerültek elő a Piliny-kultúra területéről.¹² A Gáva-kultúra területén nagyobb számban jelennek meg (pl. Poroszló-Aponhát).¹³ A Kyjatice-kultúra telepeiről is egyre több helyről ismerünk ilyen típusú tárgyakat.¹⁴ Gáva-kultúra hatásaként, keleti típusú tárgyként tartja számon a kutatás, Matuz Edit párhuzamként említi az erdélyi Reci-Mediaș és a Kárpátokon túli Gáva-Grănicești-Holihrady kultúra területéről előkerült darabokat.¹⁵

Gróh Dániel az Urnamezős-kultúra időszakából származó visegrádi leletek kapcsán összehasonlítja a késő bronzkori és kora vaskori állatábrázolásokat, mely szerint a Duna egyfajta választóvonal lehetett. Egy-egy urnamezős lelőhelyen csak kevés állatszobor fordul elő, elnagyoltabb a kidolgozás, és nincs köztük hasonlóság. A Gáva- és Kyjatice-kultúrák területén azonban megfigyelhetőek a hasonló formák, a realisztikus ábrázolás.¹⁶

A Szilvásvár–Lovaspálya lelőhely késő bronzkori anyagában igen sok a lószobrocska, ami a ló kiemelt szerepét jelentheti. Ez annál is érdekesebb, mert a megelőző korszakokban igen ritka a lóábrázolás.¹⁷ A figurák jól kidolgozottak, hangsúlyozott a sörény, a nyak íve, a fej formája. Lófigura töredéke az alig 4 km-re található erődített településről, Szilvásvár–Töröksánc¹⁸ területéről is előkerült. A szilvásváradhoz hasonló példányok Poroszlóról ismertek.¹⁹ Matuz Edit a Gáva-Holihrady-kultúra területéről említi egy másik hasonló típust.²⁰

A lótenyésztés legkedvezőbb természetes környezete a viszonylag száraz, kemény talaj, éppen ezért a folyamszabályozások előtt a Kárpát-medencében Erdély és a középhegységek fennsíkjai voltak a megfelelő területek nagyobb lóállomány tartására.²¹ A ló nagy értéket képviselhetett, hiszen a faj szaporodási jellegzetessége miatt lassú az utánpótlás, ezért viszonylag ritka a húshasznosítás. Inkább a szállításnál, közlekedésnél használhatták.²² A kora vaskor időszakából több lóábrázolás ismert, igen látványos leletegyüttes került elő a horvátországi Topusko (Turska kosa) település Kr. e. 6–3. századra datált lelőhelyéről. Több a

¹² FURMANEK 1977. 341. Taf. XXV. 17, 20, Taf. XXXIII. 3–6. Egyik sem egyértelműen ló, talán az egyik prša-i darab az (XXV. 17.), de hiányzik a fejrész. A Piliny–Várhegyről származó darabok esetében is kérdés a meghatározás, talán a XXXVIII. 5–6, hosszú nyak, hosszú láb.

¹³ PATAY 1976 200. Abb. 3. 7–9.

¹⁴ Miskolc-Rendezőpályaudvar: KEMENCZEI 1970. IV. tábla 2; *U.ő.* 1984. Taf. LXXXIX 10); Ózd–Dobó István út.; *U.ő.* 1984. Taf. LXXXIX 13); Szilvásvár–Töröksánc: D. MATUZ 1999. 35. kép 14, 16; D. MATUZ–NOVAKI 2002. Abb 110. 14, 16; Ságújfalu–Kossuth utca: TANKÓ 2004. 4. kép 6; Ludas–Varjú-dűlő: DOMBORÓCZKI 2004. 11. 3. kép. Sok állatfigura látható a ludasi anyagból összeállított detki Régészeti kiállításban.

¹⁵ D. MATUZ 1999. 42.

¹⁶ GRÓH 2009. 29–30.

¹⁷ MAKKAY 1959. 134.

¹⁸ D. MATUZ 1999. 35. kép 16.; V.SZABÓ–BÍRÓ 2018. A lelőhelyen 2018-ban folytatott ásatás során is előkerült hasonló állatfigura V. Szabó Gábor szíves szóbeli közlése.

¹⁹ PATAY 1976. 200. Abb.3. 7, 9.

²⁰ LÁSZLÓ 1994. Fig. 49. 1.

²¹ BARTOSIEWICZ 2006. 111.

²² BARTOSIEWICZ 2006. 112.; MAKKAY 1959. 135.; ČUČKOVIĆ 2004. 198–200., 207.

szilvásváradihoz hasonló darab is van, csak a horvátországi példányok nagyobbak és a hossz magasság arány is eltér kissé. A lelőhelyen a felismerhető formák 85% -a ló, a megfigyelések szerint a lovat nem áldozati állatként használták, hanem közlekedési eszközként.²³ A vontatás funkciójának jó példája a Visegrád–Lepence lelőhelyről előkerült lószobrocska, melynek a nyaka át volt fúrva, ami esetleg egy kocsi vagy egyéb vontatmány kapcsolódási helyét jelezheti.²⁴

A településen előkerült állatfigurák rendeltetése bizonytalan, de elképzelhető, hogy valamilyen vallásos kultuszhoz, az állatállomány szaporodásához, gyarapodásához, vagy esetleg utazás, kereskedelemhez kapcsolódó szertartáshoz használták fel őket.²⁵ Az objektum leletanyaga is utalhat valamilyen sajátos eseményre, vagy rendeltetésre, példaként említhetjük a miniatűr edények nagy számát, a kisebb agyagtárgyakat, vagy mondjuk azt, hogy a gödrök leletanyagában a tálak töredékei képviseltetik magukat elsősorban.

Az eddig vizsgált és bemutatott leletanyag alapján nem lehet pontos kronológiai határokat megadni, de általánosságban megállapítható, hogy a települészlet beleillik a Piliny-Kyjatice kultúrkörbe. Jól párhuzamba állítható az eddig megkutatott magaslati telepek leletanyagával, mint Szilvásvár–Töröksánc,²⁶ vagy Mátraszentimre–Ágasvár.²⁷ A belső díszes csészék a közép-szlovákiai Lausitz-kultúra hatását mutatják, amely az észak-magyarországi területen a HaB fázisra tehető.²⁸ A késő bronzkori település jelentőségét az adja, hogy a középhegységi régióban viszonylag nagy területen került feltárássra egy kisebb település, egy erődített telep vonzáskörzetében.

A késő vaskori település²⁹

A késő vaskorban kelták telepedtek le, amire a lelőhelyen számos, a La Tène kultúrához köthető földbe mélyített épület, edényégető kemence, gödör és cölöplyuk utal. A vaskorkutatás szempontjából a szilvásváradi lelőhely jelentősége, hogy ez a kelta település hegyvidéki környezetben, a Bükk régészeti eddig kevéssé ismert területén került feltárássra. A késő vaskori települési struktúra feltárását célzó topográfiai kutatások eddig jobbra az Északi-középhegység előterében, valamint az Alföld északi peremén folytak, és ott a hegyvidékről a

---

²³ A tárgyak a karlovaci Városi Múzeumban vannak. ČUČKOVIĆ 2004, 198–200., 207. Kat.23. Itt szeretnék köszönetet mondani Ilon Gábornak, aki számos párhuzamra hívta fel a figyelmemet!

²⁴ GRÓH 2009 29. 8–9. ábra

²⁵ MAKKAY 1959. 136.; D.MATUZ 1999. 42.

²⁶ D.MATUZ 1999. 28–44.

²⁷ D.MATUZ–SZ. KÁLLAY 1994.

²⁸ D.MATUZ 1999. 33.; TANKÓ 2004. 55.

²⁹ A késő vaskori település régészeti leleteinek tudományos feldolgozását Tankó Károly az MTA-ELTE Interdiszciplináris Régészettudományi Kutatócsoport támogatásával végzi.

síkságra tartó folyóvölgyekben falvak viszonylag sűrű láncolatát mutatták ki.³⁰ Ezzel szemben az Északi-középhegység belső területeiről késő vaskori lelőhelyek alig ismertek. Jól szemlélteti ezt, hogy a Bükkben mindeddig csak a bükk-szentlászlói Nagysáncon és a dédestapolcsányi Verebce-bércen folyt olyan régészeti feltárás, amely késő vaskori leleteket is felszínre hozott.³¹ Ezek a lelőhelyek azonban erődítésekkel körülvett csúcsokon, gerinceken és platókon találhatóak. Ezzel szemben Szilvásvárad jelentősége, hogy hegyvidéki környezetben, folyóvölgyben elhelyezkedő, erődítés nélküli, faluszerű település.

A késő vaskori település leletanyagát vizsgálva szembevetendő a kerámialeletek nagy száma. A feltárás során jelentős mennyiségű, különböző típusú és méretű edénytöredék került napvilágra. A kerámialeletek többsége földbe mélyített épületekből került elő. Példaként említünk itt egy olyan épületet, amelyhez több hasonló került feltárássra a lelőhelyen. A 242. objektum egy félig földbe mélyített, lekerekített téglalap alakú épület, amelynek rövidebb oldalain egy-egy, a faltokban megfigyelhető, döngölt padlószint alá mélyedő oszlophely volt (10. kép). Ez az épület a La Tène kultúra Kárpát-medencei megtelepülési területén szerkezetileg szokványosnak tekinthető.³² Az északi oldalnál, a gödör aljában megfigyelt padka az eddig ismert párhuzamok alapján az épület bejáratához kapcsolódó belső lépcsőfokként értelmezhető.³³ Újabban az is felmerült, hogy a padkához hasonló szélességű bejárati falnyílás tartozik, felette előtetővel, amelynek szerkezeti párhuzamai itáliai kora vaskori házurnákon is megfigyelhetők.³⁴ A szilvásvárad 242. számú épület keleti sarkában, az oldalfalba beásva kemence került feltárássra. Ennek a boltozatos, kövekkel és folyami kavicsokkal kirakott aljú tüzelőberendezésnek pontos rendeltetése nem ismert. Tény ugyanakkor, hogy a szerkezetileg hasonló épületekben, Kárpát-medence szerte, több esetben ipari tevékenység nyomait tárták fel (például Polgáron szövőszék maradványai és korom,³⁵ Sajópetrin pedig salak és kerámiaégető-kemencék voltak³⁶), így a szilvásváradhoz hasonló épületek a műhely-típus elnevezést kapták.³⁷ Szilvásváradon azonban a 242. objektum műhelyként való meghatározása kizárólag a sarokba épített boltíves kemencére alapozva kérdéses.

10. kép 10. kép Szilvásvárad–Lovaspálya, 242. objektum: Földbe mélyített La Tène kori épület

³⁰ CZAJLIK–TANKÓ 2007. 321–324., Fig. 91.; TANKÓ–VADAY 2010. 147., 149. 18. ábra; CZAJLIK et al. 2012. 171–180., Fig. 203.

³¹ HELLEBRANDT 1992.; SZABÓ et al. 2014.

³² Késő vaskori veremházak maradványainak értelmezéséről: TIMÁR 2013.

³³ TIMÁR 2007. 209.; SZABÓ et al. 2008. 187., 195, Fig. 10.; TIMÁR 2013. 298.

³⁴ TIMÁR 2010. 266–267.

³⁵ SZABÓ ET AL. 2008, 187. Fig. 3 és 10.

³⁶ TANKÓ–CZAJLIK 2007, Fig. 39.; TIMÁR 2007, Fig. 36.

³⁷ TIMÁR 2007. 217–219.; TIMÁR 2013. 298.

Az épület betöltéséből előkerült leletanyag szokványosnak tekinthető. Egy közelebbről meg nem határozható vas fibula töredékét leszámítva csak a kerámiatöredékek vizsgálatára támaszkodhatunk. A tipológiailag nem szignifikáns talp- és oldaltöredékek mellett viszonylag kevés értékelhető peremtöredék van. A kerámiaanyag készítés-technológiai és tipológiai vizsgálatánál a Sajópetri településre kidolgozott – később több lelőhelyre is adoptált – feldolgozási szisztémát alkalmaztuk.³⁸ A vizsgált leletanyag készítés-technológiai értékelésére nem objektumonként, hanem összevonva került sor, így annak eredményei reprezentatív mintának tekinthetők a lelőhelyre vonatkozóan. A kerámialetek készítés-technológiai összetételét vizsgálva szembevetendő a korongolt áru (52%) és a kézzel formált edények (48%) kiegyensúlyozott aránya. A korongolt töredékek között a CTFC és CTFS finomkerámia (62%) aránya valamivel magasabb a CCTC, CCTS, illetve CCTG házi kerámiához képest (38%), ám ez valószínűleg a finomabb áru erősebb töredezettségi faktorából következik. A késő vaskor szempontjából fontos mérőszám a grafitos soványítású kerámiának a használata, amely a teljes kerámiaanyagon belül 6% volt. Kimutatható továbbá, hogy a kézzel formázást csak a durva kerámiák esetében alkalmazták (CNTGS és CNTGC), vagyis egyértelműen a késő vaskorra keltezhető kézzel formált finomkerámia a vizsgált töredékek között nem volt (a vaskori objektumok betöltésébe számottevő újkőkori és késő bronzkori finom- és durvakerámia töredék keveredett). A kerámia készítésének másik fontos technológiai jellemzője az égetés. A vizsgált anyag tekintetében megállapítható volt, hogy technológia csoporttól függetlenül a redukciós égetés dominált (88%), vagyis oxidációs égetést csak ritkán (12%) alkalmaztak. Más tekintetben az előkerült kerámiaanyag erősen töredezett. A töredékek nagyobb része (81%) oldaltöredék, kisebb arányban perem- (13%), illetve talptöredék (6%) volt. A tipológiailag meghatározható individuumokon belül a 242. objektumban mindössze néhány edénytípus különíthető el. A példaként itt kiemelt korongolt II.1.1. típushoz tartozó II.1.2 típusú gömbölyű tál (11. kép 1, 3, 5, 7, 8), az általában grafitos soványítású (CCTG), de ritkán grafit nélküli házikerámiaként (CCTS) is készített II.2. típusú szitula (11. kép 4., 12. kép), valamint II.3. típusú fazék (11. kép 2.) perem- és egy oldaltöredéket lehetett azonosítani.

11. kép 11. kép Szilvásvár–Lovaspálya, 242. objektum kerámialelei

12. kép 12. kép Szilvásvár–Lovaspálya, 242. objektum kerámialelei

---

³⁸ SZABÓ–TANKÓ 2007.; SZABÓ et al. 2007.; TANKÓ 2010.

A Szilvásváradon feltárt településrészlet – akárcsak a példaként bemutatott 242. objektum – alapján kijelenthető, hogy a kerámialeletek tipológiai összetétele általánosságban megfelel az azonos időszakból feltárt településekről előkerült leletanyagok képének.³⁹ A rendelkezésre álló relatív kronológiai adatokat figyelembe véve jelenleg úgy tűnik, hogy a most vizsgált 242. számú épület a La Tène B2-C1 periódusokra tehető.

A római kori település⁴⁰

A település szerkezete

A római kori jelenségek elhelyezkedése és tájolása az egykori patak partjához igazodott (2–3. kép). A feltárt terület északi részén, az I. felületen a szabálytalan, kisebb-nagyobb gödrök mellett egy földbe mélyített, cölöpszerkezetes épületet lehetett azonosítani. A 272. számú jelenség szabálytalan, 6 oszlopos szerkezetet mutatott, közepén kerek, átégett felület került elő (13. kép 1.). Ettől keletre, a vízfolyás felé inkább kultúrréteggént vagy műhelynyomként interpretálható a 274. jelenség, melybe további római kori gödrök mélyedtek. Az épülettől nyugatra a 618. számú, nagyméretű agyaggyerő hely zárta a római kori jelenségeket a feltárt felület szélén, keletre közepes és nagyobb méretű gödrök voltak ásva. A település kútja (142. objektum) a 272. épülettől kb. 30 m-re, nyugatra került elő. Az objektumok által bezárt területen megfigyelt, igen nagy mennyiségű cölöplyuk egy része biztosan római kori felszíni épület nyomaként azonosítható. Szintén a jelenségek közt került elő a 384. és 701. számú, leletanyagot nem, csak nagyobb kődarabokat tartalmazó, átégett oldalú, szabályos, négyszögletes gödör (13. kép 2a–b.).

13. kép 13. kép Szilvásvárad–Lovaspálya

1. 272. objektum,
2. 384. objektum

A II. felületen jóval sűrűbben jelentkeztek a római kori jelenségek. Az épületek szabálytalan szerkezetűek, észak–déli vagy kelet–nyugati tájolásúak voltak, meghatározásukat nehezíti, hogy többségüket római- vagy kora népvándorlás-kori jelenségek bolygatták. Többoszlopos szerkezetet mutattak a felület keleti szélén feltárt 1624., 1175. és 713. számú épületek. Ezekről nyugatra, 10–25 m távolságra valamivel kisebb alapterületű, kétoszlopos

³⁹ SZABÓ 2007.; SZABÓ et al. 2008.; TANKÓ–VADAY 2010.; TANKÓ 2010.

⁴⁰ Szilvásvárad–Lovaspálya római és kora népvándorlás kori leletanyagát Soós Eszter dolgozza fel a Magyar Tudományos Akadémia Bolyai János Kutatói Ösztöndíjának keretében.

szerkezetű építmények húzódtak (2177., 1558.?, és a 775. objektumok). Körülöttük és tőlük nyugatra egy nagyjából 25 m széles sávban nagyobb tárolóvermek és nehezen elkülöníthető, de a földbe mélyített épületekkel megegyező tájolású, cölöpszerkezetes felszíni építmények nyomai kerültek elő.

A szilvásvárad-i római kori földbe mélyített épületek esetében nem volt megfigyelhető olyan szabályos szerkezet, mint Przeworsk vagy nyugat-szlovákiai kvád területen,⁴¹ ami részben a rétegtani viszonyoknak is köszönhető. Hasonlóan szabálytalan épületgödrök voltak azonosíthatóak viszont a korszakból az Északi-középhegység területén, Pásztó–Csontfalva⁴² és Ózd–Stadion lelőhelyeken is, utóbbi helyről a 272. jelenségnél megfigyelt, átégett kerek tüzelőfelületnek is hozható analógiája.⁴³ Az I. felületen előkerült, a kutatásban egyelőre erősen vitatott funkciójú négyszögletes tüzelőhelyek (13. kép 2.) egyértelműen a Przeworsk kultúrkör településeihez köthetők, így megjelenésük Szilvásváradon keleti hatásnak vagy befolyásnak tartható.⁴⁴

A római kori leletanyag

A császárkori jelenségekből előkerült leletanyag többsége kerámia, egyéb leletek csak elvétve jelentkeztek. A pontosabb keltező értékű kistárgyak alapján a legkorábbi római kori horizont a Kr. u. 2. század vége – 2–3. század fordulója lehetett, azaz a barbaricum-i relatív kronológia C1 periódusa.⁴⁵ Az időhorizont egyik vezető leletei a kvád területeken és a Felső-Tisza vidéken is az Almgren VII. csoportba tartozó, ún. „szarmata” típusú számszeríjfibulák.⁴⁶ Egy kéttagú, bronz példány a 272. épület betöltéséből került napvilágra, rövid, ívelt, széles kengyelén borda fut végig, a láb hosszú, a kengyelhez keskeny bordával csatlakozik, vége hármassal bevésített vonallal díszített. Tűtartója trapéz alakú, rugószerkezete és tűje hiányzik, de a korrodált nyomok alapján vasból lehetett (14. kép 1.).

14. kép 14. kép Szilvásvárad–Lovaspálya, római kori leletek
1. 3-4. 272. épület,
2. II. felület szörvány

⁴¹ KOLNÍK et al. 2007. Abb. 7; SOÓS 2017. 20.

⁴² SOÓS–TANKÓ 2018b.

⁴³ PÁRDU CZ–KOREK 1958. 23. 3. kép.

⁴⁴ SOÓS 2011.; SOÓS 2016. 461–463. Fig. 6–7; GINDELE 2015.

⁴⁵ GODŁOWSKI 1992.

⁴⁶ VADAY 1989. 78.; ISTVÁNOVITS 1990. 103.; COCIȘ 2004. 134, Type 32a2a1; COCIȘ–BĂRCĂ 2014. 196., 203., Fig. 6.

Az I. felületről egy Drag. 37 formájú, reliefszerű terra sigillata tál töredéke utal még ugyanerre az időszakra (14. kép 4.). A szintén a 272. számú épületről előkerült töredéken a peremsáv alatt tojásfüzér (Ricken - Fischer, E 23) részlete, a képmezőben, egy körívben (Ricken - Fischer, K 5) egy nem azonosítható motívum részlete látható. A darab a rheinzaberni műhely terméke, B. F. Attoni, Respectus, Mammilianus, keltezése késő Antoninus-Severus-kor.⁴⁷

A kistárgyak másik része nem keltezhető pontosabban a késő császárkoron belül. A déli felület egyik épülete mellől látott napvilágot egy Almgren VI. 158 típusú, egytagú, felsőhúros, aláhajtott lábú fibula (14. kép 2.). A széles körben, szarmata és germán területen is elterjedt egyszerű fibulatípus használata a Kr. u. 2. század végétől a C2 periódus végéig megfigyelhető, ezen hosszabb időszakon belül azonban pontosabb keltezésük nem lehetséges.⁴⁸

Szintén a 272. számú épület betöltésében volt egy díszítetlen, ívelt hátú, háromtagú agancsfésű (14. kép 3a–b). Hasonló darabok a Kárpát-medence északi térségéből, germán telepekről ismertek, innen terjedtek el a Kárpát-medencei szarmata területek határzónájában is. A fésű analógiái a Kr. u. 2–3. század fordulójától a 4. század végéig voltak használatban.⁴⁹

A római kori és hun kori leletanyag egy jelenség alapú adatbázisban kerül rögzítésre, mely a kerámiatöredékek technológiai és formai leírását is tartalmazza. A diagnosztikus darabok alapján a minimum edényszám is vizsgálható lesz.⁵⁰ Az I. felület jelenségeiből előkerült kerámia leletanyag három viszonylag jól elkülöníthető technológiai csoportba sorolható.

A gyorskorongolt töredékek meglepően csekély arányban (alig több mint 3%) kerültek elő, a finom, soványítatlan anyagú edények kb. kétharmada szürkére vagy feketére égetett áru, harmada oxidált égetésű volt. A simított vagy kezeletlen felületű, díszítetlen tálak, fazekak/gömbös testű edények, hombárok és korsók nem mutatnak eltérést az alföldi szarmata fazekas termékektől. A gyűrűsen megvastagodó vagy enyhén behúzott peremű, félgömbös és tagolt oldalú tálak, kihajló peremű hombárok (15. kép 1–3.) analógiái az Alföld északi részéről publikált, Kr. u. 2–3. századi településekről ismertek, mint Kompolt–Kistér vagy Kántorjánosi és Pócspetri.⁵¹

A kerámiaedények túlnyomó többségét fazekaskorong nélkül formázták meg. A finom vagy asztali edények (nagyjából 10%) anyagát többé-kevésbé előkészítették, általában kevés szennyező anyag látható törésfelületükben, soványítóanyag használata pedig nem jellemző.

---

⁴⁷ RICKEN–FISCHER 1963. A meghatározást Hajdú Barbara (ELTE BTK RI) végezte. Segítségét ez úton is köszönjük.

⁴⁸ VADAY 1989. 86, Abb 15, 1–2; VAKULENKO 1998.; COCIȘ 2014. 131.

⁴⁹ ISTVÁNOVITS 1990. XXV. t. 1.; GINDELE 2010. 136–141. Abb. 65–67; MASEK 2016. 115–116, Fig. 6.

⁵⁰ Jelen kézirat leadásáig az I. felület római kori leletanyaga került felvételre, az alább megfogalmazott keltezés és kulturális kép a további feldolgozás során módosulhat.

⁵¹ VADAY–HORVÁTH 1999. 20. tábla, 25. tábla 33.5.; MASEK 2012. 193–199., 222–224., 1–2, 6–7. ábra.

Előfordulnak köztük kavicsosabb agyagból készültek is, melyek a durva főzőedényekhez állnak közel. Felületük egyenletesen vagy durván felfényezett, sötétszürkére-feketére égetettek. Összességében egységes agyag- és égetésminőség ezekre az edényekre nem jellemző.

A finom edények több mint a fele egységes formájú, behúzott peremű, erősen ívelt vagy kissé kónikusabb oldalú, szűk aljú tál volt (15. kép 5, 6, 9.). Számottevőnek tekinthető még a fazekak aránya, ezeket egészítette ki néhány kis űrtartalmú tálka és pohár (15. kép 4, 8.). A díszítés ezeken a fényezett edényeken ritka és szinte csak a fazekakra jellemző: finom, ferde kannelúrák, benyomott körök és beszurkálással kialakított minták (15. kép 10.). Egy tál oldalán bepecsételt levél-motívumok láthatóak (15. kép 9.).

A félgömbös tálformák a nyugat-szlovákiai kvád területeken voltak elterjedtek a B2/C1 időszaktól a késő császárkorig.⁵² Az eddig ismert telepek tanúsága szerint az Ipolytól keletre a díszítetlen, behúzott peremű tálak aránya megnő, nagy részét teszik ki a finom árunak.⁵³ A fazék díszítése és a finom, fényezett tál levél alakú bepecsételt motívumai szintén kvád környezetben találhatóak a C1 fázistól.⁵⁴

A durva kerámia enyhén vagy erősen köves anyagú, mely nem soványítóanyag, hanem az agyagban maradt szennyeződés. Direkt soványítás nyomai pár edény esetében figyelhetőek meg, ezek meszet tartalmaztak. Az edénytípusok túlnyomó többsége íveltebb vagy laposabb S-profilú, középső és felső harmadban szélesedő fazék volt (16. kép 6, 8.), kisebb része behúzott peremű tál és tálka (16. kép 1, 3, 4.), melyek formavilága megfelel a finom tálakénak. Ezeken kívül kisméretű fazék- vagy pohárszerű formák és csészék is készültek az anyagból (16. kép 2, 3.). A fazekak ritkán díszítettek, általában a vállon beszurkálással és bekarcolt ferde vonalakkal (16. kép 7.).

15. kép 15. kép Szilvásvár–Lovaspálya
1, 8. 210. objektum,
2–3, 5, 10. 142. kút,
4. 713. épület,
6–7. 272. épület,
9. 610. objektum

16. kép 16. kép Szilvásvár–Lovaspálya
1–3, 8. 142. kút
4–6. 272. épület
7. 610. objektum

⁵² KOLNÍK et al. 2007. Abb. 21; VARSÍK 2011. Abb. 101, Abb. 102, Abb. 105.

⁵³ PÁRDU CZ–KOREK 1958. 2. Kép 4–5, 4. Kép 1, 4, XIII. t. 1; KULCSÁR 2008. 11. kép; SOÓS–TANKÓ 2018b.

⁵⁴ VARSÍK 2011. 154. Abb. 80, Abb. 101, 103, II–III. horizont.

Az I. felület római kori leletanyaga analógiák alapján a C1a periódustól, a Kr. u. 2. század utolsó évtizedeitől keltezhető. Felső időhatára egyelőre nem határozható meg pontosan, azt a déli felület teljes feldolgozását követően lehet majd tisztázni. Ez a kronológia jól illeszkedik az eddigi adatainkhoz, ugyanis a Markomann háborúk időszakától kezdve ismerünk jelentősebb számú települést az Északi-középhegység területéről.⁵⁵

A jelenségek közül a négyszögletes tüzelőhelyek (13. kép 2.), a kézzel formált kerámia leletanyagban pedig a bikónikus darabok (16. kép 5.) a szomszédos, Kárpát-medencei Przeworsk kultúrkör hatásáról tanúskodnak. Rendkívül érdekes jelenség, hogy Szilvásváradon az eddig azonosított, gyorskorongolt edények szinte kivétel nélkül alföldi szarmata termékeknek tűnnek. A Felső-Tisza vidéki Przeworsk területeken Dacia irányából érkező provinciális hatásra kialakult egy saját edényműves kör, mely a kultúra egyedi formavilágú, gyorskorongolt edényeit állította elő.⁵⁶ A szilvásváradai anyagból idáig azonban Przeworsk eredetű darabok nem kerültek elő, a telep lakossága eddigi adataink alapján szarmata területekről érkezett import edényeket használhatott.

A település helyben készült, finom edényei a nyugat-szlovákiai kvád kerámiaanyaggal mutatnak szorosabb kapcsolatot. Földrajzi elhelyezkedéséből adódóan Szilvásvárad–Lovaspálya egyike lehet az egyik legtávolabbi, ún. „keleti kvád” lelőhelynek, így kiértékelése új támpontot adhat a Przeworsk-kvád illetve a germán-szarmata határvonala kérdésköréhez.

A hun kori megtelepedés

A déli, II. felületen egy kora népvándorlás kori, Kr. u. 4–5. századra keltezhető horizont is azonosítható volt. Egyelőre kevés a biztosan ide tartozó jelenség. Közülük kiemelhető az 1570. számú, négyszögletes alaprajzú, észak–déli tájolású épület, melynek tetőszerkezetét középtengelyben leásott oszlopok tartották. A többi hasonló korú jelenség, agyaggyerő hely, kisebb gödrök és tárolóvermek az épület körül kb. 30 m sugarú körben jelentkeztek (3. kép).

A hun kori horizonthoz sorolható jelenségek száma a feldolgozás során valószínűleg növekedni fog, ugyanis több objektum esetében megfigyelhető volt, hogy a kerámia leletanyag keveredett korábbi, római kori töredékekkel. A két időszak jelenségei szerint egyelőre még nem választható szét pontosan.

A kerámia leletanyagban mindeddig nem jelentkeztek dominánsan a Kr. u. 5. századra jellemző technológiai és formatípusok, mint a Murga-típusú korsók és nagyméretű, bikónikus,

⁵⁵ VARSIK 2011. 222.; SOÓS–TANKÓ 2018b.

⁵⁶ SOÓS 2016. Fig. 5.

vagy S-profilú tálak valamint a besimított díszítés.⁵⁷ A kistárgyak közt azonban számos olyan darab található, mely nem keltezhető korábbra, mint a Kr. u. 4. század vége, és amelyeket egy új időszakkal, a hun korral hoz összefüggésbe a kutatás.

A késő császárkor végének jellemző leletei a kétoldalas és Chernjahov-típusú, többtagú agancsfésűk, melyek a Kr. u. 4. század végétől terjedtek el a Kárpát-medencében a barbaricum és provinciális területen is.⁵⁸ Szilvásváradon előbbiből kettő, utóbbiból legalább négy példány került napvilágra.

Az egyik legszebb, csaknem ép, ún. Chernjahov-típusú többtagú agancsfésű az 1570. épület betöltésében volt. Merevítő lemezén kettős, bekarcolt, körbefutó vonallal, a négy szegecs közt kettős félkörívvel díszített. A félkör alakú fogólemez egyik felén bekarcolt, a lap szélét követő félkörívek közt kettős vonalak, azon belül sűrű, kettős hullámvonalak, másik oldalán szintén sűrű hullámvonalakkal keretelve egy karcolt vagy tűzdelt vonalakkal kialakított kiskérődző látható (17. kép 1a–b). Igen hasonló, figurális díszítésű darabok késő római provinciális lelőhelyekről ismertek.⁵⁹

17. kép 17. kép Szilvásvárad–Lovaspálya
1. 1570. épület
2. 1536. objektum
3. 2329. objektum

Az 1536. objektumból előkerült, kétoldalas fésű középső tagján keret közt futó, tűzdelt, dupla hullámvonalas díszítés, másik oldalán hullámvonalas dupla keret látható (17. kép 2a–b). A díszítés analógiái Felső-Tisza-vidéki szarmata kontextusban is megfigyelhetők, de nagyobb számban a dél-alföldi, 6. századi gepida temetőkből találhatók meg.⁶⁰

A két fésűtípus együttes előfordulása gyakori a Kárpát-medence északi felében germán vagy germán hatású környezetben.⁶¹ A feldolgozás további kérdése lesz, hogy Szilvásváradon az egyszerű, bekarcolt díszítések mellett megfigyelhető tűzdelés milyen hatásra jelent meg, ugyanis újabban felmerült, hogy a technológia pannoniai eredetű lehet.⁶²

Az agancsfésűk mellett megemlíthető, keltező értékű lelet a 2329. gödörből előkerült, nagyméretű, tövénél kettős, aranyozott vonallal díszített csatpecsek (17. kép 3.). A karikára hajló peckű csattípus a Kárpát-medence keleti területein a D1 időszakban jelent meg és terjedt el, a

⁵⁷ Lásd: BÁLINT et al. ebben a kötetben.

⁵⁸ MASEK 2016. 127–131.

⁵⁹ Pl. Szöny, Dunapentele (BÍRÓ 1994. 39., Kat. 432., 433., Pl. XLIX).

⁶⁰ MASEK 2016. 106, 111–112.; PINTYE 2009. 172., 187., Fig. 7, 2, Fig. 14, 4.

⁶¹ Ózd–Stadion (PÁRDU CZ–KOREK 1958. VIII, 6–7); PINTYE 2009. 179.; SZABÓ–VADAY 2011. 35., Pl. 7, 1.

⁶² MASEK 2016. 135.

szilvásváradihoz hasonló darabok a régióból Kr. u. 5. század közepére keltezhető temetkezésekből is ismertek, mint Szihalom–Budaszög vagy Szirmabesenyő.⁶³

Minden bizonnyal a településhez tartozott az északi felületrészen, a kora népvándorlás kori telepobjektumoktól kb. 150 m-re előkerült délnyugati tájolású, női sír. A háton fekvő pozícióban eltemetett nő mellől nagyméretű üveggyöngy, bronz csipesz, övcsat, cikádafibula, agancsfésű és egy késő római műhelyben készült füles korsó került napvilágra, melyek alapján a sír előzetesen a Kr. u. 5. század középső harmadára keltezhető.⁶⁴

A római kori és kora népvándorlás kori teleprészletek kutatása

A szilvásváradi római kori településrészlet számos új adatot fog nyújtani a régió kutatása számára. A kerámiaanyag forma- és díszítéstípusai a nyugat-szlovákiai kvád területekkel mutatnak összefüggéseket. Az Ipolytól keletre a szlovák kutatás az ún. keleti kvád körrel számol, ám Magyarország területéről jól dokumentált és modern szempontból kiértékelt lelőhelyeket mindezidáig nem lehet a fogalomhoz kapcsolni. A szilvásváradi teleprészlet részletes értékelése jó alapot ad a Pozsony és Nyitra környékén, valamint az Ipoly-völgyben feltárt kvád településekkel való összehasonlításra.

A négyszögletes tüzelőhelyek és pár bikónikus edényforma a Kárpát-medencei Przeworsk kultúrkörrel mutat rokonságot. A szakirodalomban – jól publikált lelőhely hiányában – nem volt egyértelmű, hol is húzható meg a kvád és a Przeworsk jellegű régészeti leletanyag elterjedésének határa. A kérdés megválaszolásához a Miskolc környékén előkerült leletanyagok újrafeldolgozása szükséges, de Szilvásvárad alapján úgy tűnik, hogy ez a zóna leginkább a Sajó völgye lehetett.⁶⁵

A római császárkori településrészlet a kiterjedése miatt is figyelemre méltó, nagyobb felületen feltárt, hasonló korú lelőhely a régióban csak Ózd–Stadion, melynek értékelése az 1950-es évek kutatási módszertanát tükrözi.⁶⁶

Szintén nagyon fontos kérdése lesz a feldolgozásnak azoknak az egyértelműen késő vaskori kerámiatöredékeknek az értelmezése, melyek császárkori jelenségekből kerültek elő. Részletes adatbázis idáig csupán az I. felület római kori leletanyagáról készült, ám az megállapítható, hogy a későbbi jelenségekbe kézzel formált anyag nem, csak gyorskorongolt típusok (finom fazekak, tálak és grafitos situlák) töredékei kerültek. Az előzetes eredményei

---

⁶³ TEJRAL 1988. 227.; VÉGH 1975. 79., XXIV. t. 9.; FODOR 1997. 122., Cat. XVI/39.

⁶⁴ A temetkezést Gulyás Bence és Dr. Rác Zsófia (ELTE BTK RI) dolgozzák fel, az előzetes információkat ez úton is köszönjük. GULYÁS et al. 2019.

⁶⁵ SOÓS 2017. 35.; SOÓS – TANKÓ 2018b.

⁶⁶ PÁRDUZ–KOREK 1958.

alapján körvonalazott kelta-germán kulturális keveredés teóriájának minden kétséget kizáró bizonyítása, vagy szükségszerű felülvizsgálata csak a teljes leletanyag feldolgozása után lesz lehetséges.⁶⁷

A lelőhely Kr. u. 5. századi horizontja szintén fontos kérdéseket vet fel. Bizonyos lelettípusok, a késő római érmek, a Chernjahov-típusú és kétoldalas agancsfésűk, karikára hajló peckű csat töredéke jól keltezhetőek, és az Északi-középhegység területén is egyértelműen egy új korszakot jelölnek. A hegyvidéki régióból a hernádvécsei lelőhelyen kívül⁶⁸ részletesen elemzett településanyag nem áll rendelkezésre a korszakból, így a szilvásváradai hun kori horizont sajátosságai fontosak lesznek a regionális eltérések vizsgálatánál is.

A hun kori horizont másik megválaszolandó kérdése a római kori kontinuitás problémája lesz. A II. felület római kori és kora népvándorlás kori leletanyagának átnézése és korszakolása alatt feltűnt, hogy egyértelműen Kr. u. 5. századi tárgyak olyan jelenségekben voltak, melyekből jelentős mennyiségű császárkori kerámia is előkerült. A késő római kori és hun kori leletanyag ilyen mértékű, telepen belüli keveredésére idáig még nincs adatunk a régióból. Amennyiben a késő császárkori és a hun kori teleprészlet közötti kontinuitást bizonyítani lehet, az sok szempontból árnyalni fogja a hun kori anyagi kultúra hordozóinak eredetéről alkotott képünket.

---

⁶⁷ A problémáról részletesen lásd: SOÓS–TANKÓ 2018a.

⁶⁸ SOÓS et al. 2017.

FELHASZNÁLT IRODALOM

BARTOSIEWICZ LÁSZLÓ

2006 *Régenvolt háziállatok. Bevezetés a régészeti állattanba.* Budapest.

BÁLINT Csaba – SOÓS Eszter – TÖRÖK Béla

2019 *Előzetes jelentés Andornaktálya–Kis-Rét-dűlő hun kori lelőhelyről.* AGRIA LII. Az Egri Múzeum Évkönyve = Annales Musei Agriensis, Dobó István Vármúzeum, Eger,

BÍRÓ Mária

1994 *The Bone Objects of the Roman Collection.* Catalogi Musei Nationalis Hungarici. Seria Archeologica 2. Budapest.

CZAJLIK, Zoltán – TANKÓ, Károly

2007 *Les sites celtiques de la micro-région.* In: SZABÓ, Miklós (dir.), CZAJLIK, Zoltán (ass.): *L'habitat de l'époque de La Tène a Sajópetri Hosszú-dűlő.* Budapest, 321–324.

CZAJLIK, Zoltán – TANKÓ, Károly – GHERDÁN, Katalin

2012 *Recherches misrorégionales dans les environs de Ludas.* In: SZABÓ, Miklós (dir.), TANKÓ, Károly – CZAJLIK, Zoltán (ass.): *La nécropole celtique à Ludas–Varjú-dűlő.* Budapest, 171–180.

COCIȘ, Sorin

2004 *Fibulele din Dacia Romană. The Brooches from Roman Dacia.* Bibliotheca Ephemeris Napocensis (Cluj-Napoca) 3.

2014 *Die Fibeln mit umgeschlagenem Fuß und mit äußerer Sehne vom Typ Almgren 158 und 166 (Neue Beiträge zur Chronologie der spätrömischen Kaiserzeit in Westrumänien).* In: COCIȘ, Sorin (eds.): *Archäologische Beiträge. Gedenkschrift zum hundertsten Geburtstag von Kurt Horedt.* Patrimonium Archaeologicum Transylvanicum, Vol 7. Cluj-Napoca, 127–137.

COCIȘ, Sorin – BÂRCA, Vitalie

2014 *The “Sarmatian” brooches (headknob and full catchplate variant, Almgren Group VII, Series I) in the Dacia province and the Barbarian environment of the Tisza River Basin.* Dacia. Revue d'archéologie et d'histoire ancienne (București) 58. 189–214.

ČUČKOVIĆ, LAZO

2004 *Kolapijani. (The Colapiani. Die Kolapianen.)* In: Ed. Dubravka Balen-Letunić: Ratnici. na razmeđu Istoka i Zapada – starije željezno doba u kontinentalnoj Hrvatskoj – Katalog, Zagreb, 173–209., 325–354.

DOMBORÓCZKI László

2004 *Régészeti kutatások Ludas, Varjú-dűlőn 1998 és 2002 között. (Előzetes jelentés)* Archaeological investigations at Ludas, Varjú-dűlő between 1998 and 2002 (Preliminary report) In: KISFALUDI Júlia (szerk.): Régészeti kutatások Magyarországon 2002. 5–23.

DÖVÉNYI Zoltán

2010 *Magyarország kistájainak katasztere.* DÖVÉNYI Zoltán (szerk.) MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest.

FODOR László

1997 *Szihalom-Budaszög. Késő szarmata – kora népvándorláskori temető a IV–V. századból. Late Sarmatian and early migration period cemetery from the 4th–5th century.* In: RACZKY Pál – KOVÁCS Tibor – ANDERS Alexandra (szerk.): Utak a múltba. Az M3-as autópálya régészeti leletmentései. Paths into the past. Rescue excavations on the M3 motorway. Budapest, 120–123.

FURMANEK, Vaclav

1977 *Pilinyer Kultur.* Slovenska Archeologia 25. 251–370.

GINDELE, Robert

2010 *Die Entwicklung der kaiserzeitlichen Siedlungen im Barbaricum im nordwestlichen Gebiet Rumäniens.* Satu Mare.

2015 *Die römische Barbarensiedlungen von Livada/Ciuperceni- PV-Anlage GPSP Solaris und Supuru de Sus- Togul lui Cosmi. Neue Angaben bezüglich der rechteckigen Gruben mit gebrannten Wänden aus dem 2. – 5. n. Chr. im oberen Theiß-Becken.* Dacia. Revue d'archéologie et d'histoire ancienne (București) 59. 83–126.

GODŁOWSKI, Kazimierz

1992 *Die Chronologie der jüngeren und späten Kaiserzeit in den Gebieten südlich der Sudeten und Karpaten.* In: GODŁOWSKI, Kazimierz – MADYDA-LEGUTKO, Renata (Hrsg): Probleme der Relativen und Absoluten Chronologie ab Laténe zeit bis zum Frühmittelalter. Materialien des III. Symposium. Grundprobleme der Frühgeschichtliche Entwicklungen im nördlichen Mitteldonauegebiet. Krakow – Karniowice 3–7. dezember 1990. Kraków, 23–54.

GRÓH Dániel

2009 *A visegrád–lepencei őskori állatszobrok. (Prehistoric animal figurines from Visegrád–Lepence)* In.: BARTOSIEWICZ László – GÁL Erika – KOVÁTS István (szerk.): *Csontvázak a szekrényből*. Budapest, 25–34.

GULYÁS, Bence – RÁCZ, Zsófia – BAJNOK, Katalin – GAIT, John

2019 *A solitary 5th century burial from Szilvásvárads-Lovaspálya (NE Hungary)*. In: T. Vida, D. Quast, Zs. Rácz & I. Koncz (eds.): *Gepiden nach dem Untergang des Hunnenreiches. Kollaps – Neuordnung – Kontinuität / Gepids after the Fall of the Hun Empire. Collapse – Reorganisation – Continuity. Proceedings of the International Conference at Eötvös Loránd University, Budapest, 14th–15th December 2015*. Budapest, 431–458.

B. HELLEBRANDT Magdolna

1992 *Miskolc kelta kora. Das keltische Zeitalter von Miskolc*. In: RÉMIÁS Tibor (szerk.): *Régészeti tanulmányok Miskolc korai történetéből*. Miskolc, 33–74.

ISTVÁNOVITS Eszter

1990 *A Felső-Tisza-vidék legkorábbi szarmata leletei. 2–3. századi sírok Tiszavasváriból*. A Jósa András Múzeum Évkönyve, Nyíregyháza, 27–29, 1984–1986., 83–133.

KEMENCZEI Tibor

1970 *A Kyjatice kultúra Észak-Magyarországon. (Die Kyjatice Kultur in Nordungarn)* HOMÉ 9. 17–78.

1984 *Die Spätbronzezeit Nordostungarns*. *Archaeologica Hungarica* 51. Budapest

KOLNÍK, Titus – VARSÍK, Vladimír – VLADÁR, Jan

2007 *Branč. Germánska osada z 2. až 4. storočia. Eine germanische Siedlung vom 2. bis zum 4. Jahrhundert*, ASM Catalogi X. Nitra.

KULCSÁR Valéria

2008 *Germán településnyomok Vác, Csörögi-réten*. In: GYÖNGYÖSSY Márton – OTTOMÁNYI Katalin (szerk.): *Képek a múltból. Az elmúlt évek ásatásai Pest megyében*. Szentendre, 84–85.

LÁSZLÓ, Attila

1994 *Inceputurile epocii fierului la est de Carpati. – Die Anfänge der Eisenzeit im Ostkarpatenraum. Die Gáva-Holíhrady- und Corlăteni-Chisinău-Kultur im Gebiet der Moldau*. *Bibliotheca Thracologica* 6. Bucuresti.

MAKKAY János

1959 *Adatok őskori állatplasztikánk déli kapcsolataihoz (Data illustrating the southern connections of prehistorical animal plastic art in Hungary)*. *Archaeológiai Értesítő* 86. 123–138.

MASEK Zsófia

2012 *Római császárkori települések Kántorjánosi és Pócspetri határában. Kaiserzeitliche Siedlungen in den Gemarkungen von Kántorjánosi und Pócspetri*. In: SZABÓ Ádám – MASEK Zsófia (szerk.): *Ante viam stratam*. A Magyar Nemzeti Múzeum megelőző feltárásai Kántorjánosi és Pócspetri határában az M3 autópálya nyírségi nyomvonalán. Budapest, 179–342.

2016 *The transformation of Late Antique comb types on the frontier of the Roman and Germanic world – Early medieval antler combs from Rákóczi falva (County Jász-Nagykun-Szolnok, Hungary)*. *Antaeus* 34. 105–172.

D. MATUZ Edit

1999 *A kyjaticei kultúra földvára Szilvásvárad-Töröksáncon (Der Erdwall der Kyjatice-Kultur in Szilvásvárad-Töröksánc)* *AGRIA XXXV*. Az Egri Múzeum Évkönyve = *Annales Musei Agriensis*, Dobó István Vármúzeum, Eger, 5–84.

D. MATUZ Edit – SZ. KÁLLAY Ágota

1994 *Késő bronzkori – kora vaskori településrészlet Mátraszentimre-Ágasváron. (Ein spätbronzezeitliches, früheisenzeitliches Siedlungsdetail in Mátraszentimre-Ágasvár)* *AGRIA XXIX–XXX*. Az Egri Múzeum Évkönyve = *Annales Musei Agriensis* (1993–1994), Dobó István Vármúzeum, Eger, 43–65.

MATUZ, D. Edit – NOVÁKI, Gyula

2002 *Spätbronzezeitliche, früheisenzeitliche Erdwälle in Nordungarn*. *Inventaria Praehistorica Hungariae X*. Budapest, 189.

PATAY, Pál

1976 *Vorbericht über die Ausgrabungen zu Poroszló–Aponhát*. *Folia Archaeologica* 27. 193–201.

PÁRDUCZ Mihály – KOREK József

1958 *Császárkori telep Ózdon*. *Archaeológiai Értesítő* (Budapest) 85. 18–36.

PINTYE Gábor

2009 *A Kárpát-medencei szarmata települések csontfésűi*. *Archaeológiai Értesítő* 134. (Budapest), 165–196.

REGŐS József

2000 *Szilvásvárad és környékének története az őskortól a honfoglalásig*. Szilvásvárad.

2016 *Szilvásvár ad belterületének régészeti topográfiája. Pap László bányamester jegyzetei, gyűjtései és emlékei nyomán.* Szilvásvár, Kézirat.

RICKEN, Heinrich – FISCHER, Charlotte

1963 *Die Bilderschüsseln der römischen Töpfer von Rheinzabern. Textband mit Typenbildern zu Katalog VI der Ausgrabungen von Wilhelm Ludowici in Rheinzabern 1901–1914.* MRGK (=Materialen zur Römisch-Germanischen Keramik) 7. Bonn.

SALAMON Ágnes

1966 *Észak-Magyarország császárkori történetének kutatása.* Antik Tanulmányok 13. 84–87.

SALAMON Ágnes – TÖRÖK Gyula

1960 *Funde von Nordost-Ungarn aus der Römerzeit.* Folia Archaeologica 12. Budapest, 145–172.

SOÓS Eszter

2011 *Császárkori ipari (?) tevékenység nyomai a Hernád völgyében. The signs of Roman Age Industry in the Hernád-valley.* Archeometriai Műhely 2011/4. 329–336.

2014 *Garadna–Kastély zug. A római császárkori germán teleprészlet újraértékelése. Garadna–Kastély zug. Reassessment of a germanic settlement from the Roman Age.* Communicationes Archaeologicae Hungariae (Budapest) 121–152.

2016 *Settlement history of the Hernád Valley in the 1st to 4/5th centuries AD (Thesis abstract).* Dissertationes Archaeologicae Ser. 3. No. 4. 449–466.

2017 *Przeworsk település részlete a Zemplén lábánál. Adatok a Przeworsk-kvád kapcsolatokhoz. Settlement Remains of Przeworsk Culture in Zemplén Mountains (northern Hungary). New Data about Przeworsk-Quad Relations.* In: MERVA Szabina (szerk.): Hadak útján XXII. A népvándorlaskor fiatal kutatóinak XXII. konferenciája. Visegrád, 2012. október 2–4. (Assembly of Young Scholars on the Migration Period XXII Visegrád, October 2–4. 2012) Altum Castrum. (A visegrádi Mátyás Király Múzeum füzetek 9.) Visegrád, 17–56.

SOÓS, Eszter – TANKÓ, Károly

2018a *An Attempt at Interpretation of the La Tène and Roman Period Settlement Finds from Szilvásvár ad in Northeast-Hungary.* In: BERECKI, Sándor – RUSTOIU, Aurel – EGRI, Mariana (eds): Iron Age Connectivity in the Carpathian Basin. Proceedings of the International Colloquium from Târgu Mureş 13–15 October 2017. Cluj-Napoca, 77–90.

- 2018b *Late Roman Period Quad settlement in Pásztó-Csontfalva*. In: BORHY, László – DÉVAI, Katalin – TANKÓ, Károly (eds.): *Celto – Gallo – Roman Studies of the MTA-ELTE Research Group for Interdisciplinary Archaeology*. Budapest, 281–301.
- SOÓS, Eszter – BÁRÁNY, Annamária – KÖHLER, Kitti – PUSZTAI, Tamás
- 2017 *Settlement and graves from Hernádvécse (NE-Hungary) in the 5th century AD: relation of living space and burial place in the Hun Period. – Kr. u. 5. századi telep és temetkezések Hernádvécséről: adatok a lakóhely és a temetkezések kapcsolatához a hun korban*. A Herman Ottó Múzeum Évkönyve LVI. Miskolc, 49–98.
- SZABÓ, Miklós
- 2007 *La chronologie de l'habitat*. In: SZABÓ, Miklós (dir.), CZAJLIK, Zoltán (ass.): *L'habitat de l'époque de La Tène a Sajópetri Hosszú-dűlő*. Budapest, 313–319.
- SZABÓ, Dániel – TANKÓ, Károly
- 2007 *Présentation du système de gestion de céramique de Sajópetri (Hongrie)*. *Ősrégészeti Levelek*, 8–9. 168–177.
- SZABÓ, Miklós – TANKÓ, Károly – SZABÓ, Dániel
- 2007 *Le mobilier céramique*. In: SZABÓ, Miklós (dir.), CZAJLIK, Zoltán (ass.): *L'habitat de l'époque de La Tène a Sajópetri Hosszú-dűlő*. Budapest, 229–252.
- SZABÓ, Miklós – CZAJLIK, Zoltán – TANKÓ, Károly – TIMÁR, Lőrinc
- 2008 *Polgár I: L'habitat du second Age du Fer (IIIe siècle av. J-Chr.)*. *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae* 59. 183–223.
- SZABÓ Antal – VADAY Andrea
- 2011 *Késő császárkori kutatások a Zagyva-völgyében (Research on the Imperial period in the Zagyva Valley)*. In: BÍRÓ Szilvia – TOMKA Péter (szerk.): *Hadak Útján. A népvándorlás kor kutatóinak XIX. konferenciája*. Győr, 9–40.
- V. SZABÓ Gábor – BÍRÓ Péter
- 2018 *Szilvásvár-Kelemenszéke. Egy monumentális őskori erődített település a Bükk szívében*. *Határtalan Régészet* III. évfolyam 4. szám, 20–26.
- V. SZABÓ Gábor – CZAJLIK Zoltán – REMÉNYI László
- 2014 *Egy vaskori fegyveres konfliktus nyomai. Új topográfiai eredmények a dédestapolcsányi Verebce-tető kutatásában I*. *Magyar Régészet*, 2014 tavasz. 1–6.
http://www.magyarregeszet.hu/wp-content/uploads/2014/05/Szabo_14TA.pdf
- TANKÓ Károly

- 2004 *A Kyjatice-kultúra települése Ságújfalun*. *Ősrégészeti Levelek* 6. 48–57.
- 2010 *La Tène Ceramic Technology and Typology of Settlement Assemblages in Northeast Hungary*. In: BERECKI, Sándor (eds.): *Iron Age Communities in the Carpathian Basin: Proceedings of the International Colloquium from Târgu Mureş*. Cluj–Napoca, 321–332.
- TANKÓ, Károly – CZAJLIK, Zoltán
- 2007 *Fours*. In : SZABÓ, Miklós (dir.) – CZAJLIK, Zoltán (ass.) : *L’habitat de l’époque de La Tène à Sajópetri – Hosszú-dűlő*. L’Harmattan, Budapest, 220–225.
- TANKÓ Károly – VADAY Andrea
- 2010 *Késő bronzkori és késő vaskori telepleletek Mátraszőlős-Királydombról*. In: GUBA Szilvia – TANKÓ Károly (szerk.): "Régről kell kezdenünk...": *Studia Archaeologica in honorem Pauli Patay*. Szécsény, 133–190.
- TEJRAL, Jaroslav
- 1988 *Zur Chronologie der frühen Völkerwanderungszeit im mittleren Donauraum*. *Archaeologia Austriaca* 72. 223–304.
- TIMÁR, Lőrinc
- 2007 *Structure d’habitat, formes de maison*. In: SZABÓ, Miklós (dir.), CZAJLIK, Zoltán (ass.): *L’habitat de l’époque de La Tène a Sajópetri Hosszú-dűlő*. Budapest 201–219.
- 2010 *Les reconstructions possibles des constructions de l’Age du Fer, découvertes á Ráckeresztúr*. In: BORHY, László (ed.): *Studia Celtica Classica et Romana Nicolae Szabó septuagesimo dedicata*. Budapest, 261–272.
- 2013 *Késő vaskori veremházak maradványainak értelmezése*. *Ősrégészeti Levelek* 13. 290–302.
- VADAY Andrea
- 1989 *Die sarmatischen Denkmäler des Komitats Szolnok. Ein Beitrag zur Archäologie und Geschichte des sarmatischen Barbaricums*. *Antaeus Communicationes ex Instituto Archaeologico Academiae Scientiarum (Budapest)* 17–18.
- VADAY Andrea – HORVÁTH Friderika
- 1999 *A szarmata telep értékelése*. In.: PETERCSÁK Tivadar – SZABÓ János József (szerk): *Kompolt-Kistér. Újkőkori, bronzkori, szarmata és avar lelőhely. Leletmentő ásatás az M3 autópálya nyomvonalán*. (Heves megyei Régészeti Közlemények 1.), Eger, 179–253.
- VAKULENKO, Liana

1998 *One-piece fibulae with chord in high position and inverted foot (Almgren 158) and aspects of the chronology of the Roman Age sites in the Transcarpathian Ukraine.*
In: KUNOW, Jürgen (Hrsg.): 100 Jahre Fibelformen nach Oscar Almgren. Internationale Arbeitstagung 25.- 28 mai 1997 Kleinmachnow, Land Brandenburg. Forschungen zur Archäologie im Land Brandenburg 5, Wunsdorf, 241–247.

VARSÍK, Vladimír

2011 *Germánske osídlenie na východnom predpolí Bratislavy. Sídlišká z doby rímskej v Bratislave-Trnávke a v okolí.* Archaeologica Slovaca Monographiae Tom. XVIII. Nitra.

K. VÉGH Katalin

1975 *Régészeti adatok Észak-Magyarország I-IV. századi történetéhez. Archäologische Beiträge zur Geschichte Nordostungarn im I-IV. Jh. u Z.* A Herman Ottó Múzeum Évkönyve, Miskolc, 13–14, 65–130.

Rezümé

Szilvásvár–Lovaspálya lelőhelyen a Lipicai Lovas és Rendezvény Központ építési munkálatai kapcsán az egri Dobó István Vármúzeum munkatársai végeztek megelőző feltárást 2016-ban. A Bükk hegység észak felé nyitott, Szalajka- és Szilvás patakok völgyében húzódó lelőhelyen 8867 m² területen összesen 2840 jelenség került napvilágra.

A területen a legkorábbi megtelepedés a középső neolitikum végéhez, a Bükk-kultúra időszakához köthető (Kr. e. 6. évezred vége). Ezek nagy része sok leletanyagot tartalmazó, nagyméretű agyagkitermelő gödör volt. A neolit települési szintet egy 10–30 cm vastag, humuszos, kavicsos öntési réteg, borította. A durva kerámia mellett számos díszített töredék, agyagnehezék, kova- és obszidián kőeszköz, csiszolt kőeszköz, őrlőkő került elő.

A következő megtelepedési periódus a késő bronzkor végére, a Kyjatice-kultúra időszakára tehető. A települési jelenségeket főleg gödrök és cölöplyukak jelzik. A kerámiaanyag mellett agyag állatszobrocskák, orsógombok, hálonehezékek, őrlőkő töredékek, csiszolt vadkanagyar kerültek napvilágra.

A jelenségek nagy része egy késő vaskori kelta telephez tartozott. A földbe mélyített épületek mellett gödröket, tároló vermeket és felszíni épületekhez tartozó oszlophelyeket tártunk fel. A terület nyugati szélén előkerült a település kerámiaégető kemencéje is. A település hulladékában a kész fémtárgyakon kívül sok fémművességre utaló nyomot lehetett megfigyelni. Az egyik földbe mélyített épületben egy egykor fűtatóval ellátott kemence került elő, illetve a műhelyen belül másik két hely nyomait is lehetett azonosítani, ahol tüzelhettek. A műhely környezetében több gödörből nagy mennyiségű salak és patiscstörmeléket került elő. A kerámia anyag alapján a település a La Tène B2-C1 időszakra keltezhető.

A római császárkori telepjelenségek soros elrendezésben, a patak partjához igazodtak. Szabálytalan, többoszlopos valamint kétoszlopos, földbe mélyített épületek, tárolóvermek és felszíni, cölöpszerkezetes épületek nyomát lehetett megfogni. Az északi felületen egy kút nagy mennyiségű leletanyagot tartalmazott, két négyszögletes tüzelőhely pedig a szomszédos Przeworsk kultúrkör hatásáról tanúskodik. A római kori kerámia leletanyag minimális számú, szarmata jellegű gyorskorongolt edényből, a nyugat-szlovákiai kvád kultúrkörre jellemző finom, fényezett, kézzel formált asztali kerámiából és durva, kézzel formált fazekakból, tálakból áll. A rheinzaberni terra sigillata töredék, számszeríjfibula és aláhajtott lábú fibula,

valamint ívelt hátú agancsfésű alapján a telep a Kr. u. 2. század utolsó évtizedeitől, a C1 periódustól lehetett lakott.

A feltárt terület déli részén folytatódik a késő császárkori telep, de innen több, a Kr. u. 4–5. századra datálható telepjelenség került elő. Felszíni és földbe mélyített épületek nyomait, tárolóvermeket, gödröket tártunk fel a területen. A feltárás közben végzett folyamatos fémkeresőzés során viszonylag sok fémtárgy került elő ebből a megtelepedési horizontból is: késő római érmek, karikára hajló peckű csat, vaseszközök. Feltűnően nagy számban kerültek elő Chernjahov-típusú és kétoldalas, többtagú agancsfésűk. A lelőhely Kr. u. 5. századi telephorizontja összefüggésben lehetett a terület északi részén feltárt, délnyugati tájolású hun kori női sírral. A halott mellől nagyméretű üveggyöngy, bronz csipesz, övcsat, cikádafibula, agancsfésű és egy késő római műhelyben készült edény került elő.

A legfiatalabb településre egy földbe mélyített építmény és néhány szórvány kerámia utal az Árpád-korból.

A lelőhely jelentőségét földrajzi elhelyezkedése adja, a hegyvidéki régióból ugyanis nem áll rendelkezésre modern dokumentációval rendelkező, feltárt település. A különböző korszakok leletanyagának értékelése új eredményeket fog hozni a kutatás számára.

Képalírás:

1. kép Szilvásvár–Lovaspálya

1. A lelőhely elhelyezkedése,
2. A feltárt felület az Első Katonai Felmérésen

2. kép Szilvásvár–Lovaspálya, I. északi felület, jelenségek korszakok szerint

3. kép Szilvásvár–Lovaspálya, II. déli felület, jelenségek korszakok szerint

4. kép Szilvásvár–Lovaspálya, 70. objektum: zsugorított csontvázas temetkezés

5. kép Szilvásvár–Lovaspálya

1. 176. és 177. objektum: késő bronzkori gödrök
2. Állatfigurák előfordulása a késő bronzkori teleprészen
3. Ló szobor a 177. objektumból

6. kép Szilvásvár–Lovaspálya, 176. objektum leletanyaga

7. kép Szilvásvár–Lovaspálya, 176. objektum leletanyaga

8. kép Szilvásvár–Lovaspálya, 177. objektum leletanyaga

9. kép Szilvásvár–Lovaspálya, 177. objektum leletanyaga

10. kép Szilvásvár–Lovaspálya, 242. objektum: Földbe mélyített La Tène kori épület

11. kép Szilvásvár–Lovaspálya, 242. objektum kerámialeletei

12. kép Szilvásvár–Lovaspálya, 242. objektum kerámialeletei

13. kép Szilvásvár–Lovaspálya

1. 272. objektum,

2. 384. objektum

14. kép Szilvásvár–Lovaspálya, római kori leletek

1. 3-4. 272. épület,

2. II. felület szórvány

15. kép Szilvásvár–Lovaspálya

1, 8. 210. objektum,

2–3, 5, 10. 142. kút,

4. 713. épület,

6–7. 272. épület,

9. 610. objektum

16. kép Szilvásvár–Lovaspálya

1–3, 8. 142. kút

4–6. 272. épület

7. 610. objektum

17. kép Szilvásvár–Lovaspálya

1. 1570. épület

2. 1536. objektum

3. 2329. objektum